

Dopady hodnocení publikační činnosti na kvalitu matematického výzkumu

Jaroslav Smítal

Hodnocení publikační činnosti se v různých formách uskutečňuje ve všech vyspělých zemích. Hodnocení pak má dopad na finance. Existuje 5 základních způsobů: Především je to „náš systém“, a to buď na celostátní úrovni (Holandsko), nebo na lokální úrovni (Německo). Má tu výhodu, že je transparentní a každý subjekt si může ověřit, zda nedošlo k pochybení. Kriteria hodnocení se mohou časem měnit. Důležité je, aby nebyla aplikována retrospektivně. Dalšími způsoby jsou hodnocení dle objemu získaných grantových prostředků, hodnocení na základě vybraného souboru nejkvalitnějších publikací za příslušné období, včetně ohlasů (Španělsko), nebo na základě komplexní evaluace (Rakousko). Poslední tři způsoby mají větší šanci reflektovat nejen objem, ale i kvalitu vědecké produkce. Často bývá hodnocení prováděno kombinací více způsobů.

Obecně lze konstatovat, že **matematici se s hrozícími finančními dopady vyrovnávají dobře, kvalita matematického výzkumu ale někdy trpí**. Nutnost hodnocení je uznávána. Není to názor celé matematické obce, ale prominentních matematiků, kteří významně ovlivnili vývoj svého oboru.

Mezi pozitiva hodnocení je na prvním místě nutno zmínit tlak na omezení publikační produkce nízké kvality, např. publikací v různých sbornících nevalné úrovně, které prakticky nikdo nečte. Na základě vlastních zkušeností, např. ze svého působení v GAČR v devadesátých letech, mohu potvrdit, že nejsou vzácné případy, kdy tatáž práce, jen s pozměněnou titulní stranou a pozměněným názvem, je postupně uveřejňována v několika tzv. recenzovaných sbornících z konferencí a nakonec pak i v nějakém periodiku. Není tajemstvím, že přípravu publikace („plnohodnotného článku“) do sborníku lze často zvládnout za týden, příprava článku do mezinárodního časopisu zabere několik měsíců, příprava článku do některých prestižních časopisů i několik let.

Mezi pozitiva hodnocení (pokud je rozumně uplatňováno) lze zařadit také to, že finance se začínají přelévat od zcela neefektivních pracovišť v prospěch těch dobrých. Ovšem bez toho, aby byla posuzována i kvalita produkce, mohou v tomto směru nastat **vážné disproporce**.

Negativa jsou většinou vnímána jako nutné zlo. První oprávněná námitka zní, že hodnocení obrací naruby zásadu, že publikovat bych měl, jen když mám co sdělit ostatním. Publikace se stávají samoučelné. Pokud je při hodnocení kladen důraz na impact factor (IF), autoři často dávají přednost časopisům s vysokým IF bez ohledu na kvalitu. Je známo, že IF časopisu lze snadno podstatně zvýšit „vhodnou“ redakční politikou. Nejsou vzácné případy, kdy po přijetí článku je autor vyzván, aby si prohlédl starší ročníky téhož časopisu, nejlépe z posledního roku, a do seznamu literatury zařadil několik, byť i vzdáleně příbuzných prací. Pokud autor nevyhoví, má malou šanci, že v tomtéž časopise bude ještě někdy publikovat (nejen má vlastní zkušenost). Nebo se stalo, že šéfredaktor několikrát ročně v časopise s vysokým IF uveřejnil kratičký článek doplněný rozsáhlým seznamem odkazů na články z jeho časopisu; ku cti redakce slouží, že byl vyměněn. Obecně vzato, podobné nadprodukce je podstatně méně, než kdyby byly uznávány publikace ve sbornících bez jakéhokoliv omezení.

Nástroje hodnocení se mění s vývojem situace, nepochybně se někdy jedná o komerční záležitosti. Databáze WoS (Thompson), například, mezi excerpovaná media zařadila některé recenzované sborníky z konferencí, což je pozitivní krok. Aby zvýšila svou atraktivitu a vyšla

vstříc těm, kteří se zabývají hodnocením produkce, uvádí nově u jednotlivých prací seznamy projektů, kterým jsou dedikovány. Matematika má svůj **vlastní systém sledování kvality a ohlasů**. Zejména databázi Mathematical Reviews, kterou spravuje AMS - American Mathematical Society - více než šedesát let. Už samotný fakt, že články z některého periodika jsou v něm pravidelně recenzovány, je známkou kvality. Zdaleka ne všechny časopisy jsou tam zařazeny. Math. Rev. nově také sleduje citace ve vybraných časopisech. Excerptované jsou časopisy, které jsou obecně pokládány za nejkvalitnější. Jejich výběr podléhá jen minimálně komerčním zájmům. Důsledkem je to, že některé matematické časopisy s vysokým IF z databáze WoS nepatří mezi časopisy excerptované v Math. Reviews a obráceně. Potvrzením toho, že IF některých časopisů jsou uměle nadhodnoceny, je fakt, že jejich IF radikálně klesne, nejsou-li excerptovány a jsou-li sledovány citace jen v jiných časopisech. To vše lze zjistit z databáze Math. Rev. Připomínám, že primární funkcí Mathematical Reviews je poskytovat badatelům rychlou orientaci v časopisecké literatuře. Pomocí klasifikačních kódů a klíčových slov lze získat výpis všech relevantních článků, většinou včetně kratší nebo delší recenze (přehledu hlavních výsledků). Tuto funkci plní též další dvě matematické databáze, Zentralblatt für Mathematik a Referativnyj Žurnal.

Honba za vysokými IF a za citacemi způsobila odklon od tradice, že v matematických publikacích jsou citovány jen ty práce jiných autorů, které jsou podstatným způsobem využívány. Jedná se o tzv. **kvalifikované citace**. Tuto tradici už dodržují jen nejprestižnější časopisy, např. Annals of Mathematics, kde není neobvyklé, že článek v rozsahu více než padesát stran odkazuje na tři nebo čtyři prameny.

Kvalifikované citace nelze dohledat v databázích, je nutno je vyhledávat „ručně“, na základě kvalifikovaného posouzení. Jejich existence bývá známkou kvality publikací, důležitou roli hraje to, kdo a kde takto cituje. Mnohé lze nalézt v kvalitních monografiích, když autor převezme nejen hlavní výsledky z citované práce, ale opatří je i důkazy, původními nebo novými. Kvalifikované citace jsou na některých pracovištích vyžadovány jako nutná podmínka pro různé kvalifikační postupy.

Nejsou relevantní časté námitky, že hodnocení publikační činnosti podněcuje (některé) vědce k nečestnému konání, jako je připisování dalších autorů, dělení jednoho článku do několika menších a pod. Tyto neduhy se vyskytují za jakýchkoliv podmínek a nevztahují se k jednomu specifickému vědnímu oboru.

Dopady hodnocení na kvalitu matematického výzkumu lze shrnout takto: Rozumně vedené matematické pracoviště se **dokáže vyrovnat** s jakýmkoliv rozumným systémem hodnocení, **pokud** současně **nejsou radikálně omezeny finanční prostředky** - pak nastává boj o přežití „ve volném stylu“. V rámci dělby práce dobré pracoviště si může dovolit „luxus“, publikovat kvalitní výsledky v prestižních časopisech, které nejsou dost ceněny z komerčního hlediska (malý IF, a tedy málo bodů). Méně kvalitní práce, třeba i začínajících autorů, je pak možno zasílat do časopisů s vysokým IF (pochopitelně, ne do všech, ale do těch komerčně laděných ano). Nedobrá je ale situace na takových pracovištích, kde převládne potřeba „získávat body“, a tam dochází k největším škodám. Zejména tím, že kdo má více peněz, má větší vliv. Potom je pochopitelný malý zájem ze strany doktorandů pouštět se do obtížných problémů, když jsou po ruce snadnější cesty.